

Malefične svoboščine Ljubljančanov = Deren von Laibach Malefitzfreyhaitn : ljubljanski kazenski sodni red. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, Graz : Institut für österreichische Rechtsgeschichte und europäische Rechtswissenschaft der Karl-Franzens-Universität, 2004. 219 strani. (Gradivo in razprave ; 25)

To je knjiga, ki bi se jo še kako razveselil pokojni pravni zgodovinar Sergij Vilfan. Njena izdaja pomeni namreč uresničitev njegove dolgoletne želje, saj je v njej objavljen eden najpomembnejših pravnih spomenikov, ki jih hranijo slovenski arhivi in ki je pomemben tudi v širšem evropskem okviru. Formalno gre za privilegij cesarja Maksimilijana I., izstavljenega 20. avgusta 1514 v Gmündu, s katerim je cesar v funkciji deželnega gospoda Kranjske (in mestnega gospoda Ljubljane hkrati) podelil v vsebinskem oziru ljubljanskim meščanom pravico do samostojnega izvrševanja krvnega sodstva in hkrati v privilegiju tudi določil z njim zvezane postopke, vrste kaznivih dejanj in kazni. Ljubljansko mestno sodišče je s tem privilegijem dobilo značaj privilegirane deželskega sodišča in je lahko razsojalo tudi v najtežjih kriminalnih dejanjih, za katere je bila zagrožena smrtna kazen.

Malefične svoboščine Ljubljančanov, kot so izdajatelji po novem in povsem po zgledu nemškega izvirnika (*Deren von Laibach Malefitzfreyhaitn*) poimenovali ta dokument, ki je bil dosedaj v strokovni literaturi poznan že pod več različnimi imeni (krvosodni red, kriminalni sodni red, hudodelstveni red ipd.), so ena prvih samostojnih zakonov kazenskega prava v Evropi. To je razlog, da privilegij že dolgo časa zbujajo pozornost (pravnih) zgodovinarjev in da ima tudi nadregionalni pomen. Skupaj s sodnim redom za deželsko sodišče Wolkenstein iz 1478, tirolskim malefičnim redom iz 1499, malefičnim redom za Radolfszell iz 1506 in sodnim redom za Bamberg iz 1507 predstavlja eno prvih kodifikacij kazenskega prava v cesarstvu in mu gre zato, kot rečeno, pomembno mesto v razvoju kazenskega prava tudi v evropskem kontekstu. Je pa hkrati res, da Ljubljančani svojih »malefičnih svoboščin« verjetno niso dolgo uporabljali, saj so jih v praksi že kmalu začele izpodrivati druge kodifikacije kazenskega prava, kot je kazenski red cesarja Karla V. iz 1532 (*Constitutio Criminalis Carolina*), ki je veljal za celotno cesarstvo, ali pa 1535 izdan red za deželska sodišča na Kranjskem kralja Ferdinanda. Toda kljub temu, da kakšne omembe vredne uporabe malefičnega reda v ljubljanski sodni praksi po 1532 ni zaznati – vsaj tako ugotavlja v izčrpni študiji Boris Golec – so ga Ljubljančani skozi stoletja smatrali za del svojih mestnih pravic oziroma svoboščin in so ga dali zato vpisati v vse štiri mestne privilegijske knjige. Nazadnje se je to zgodilo še leta 1792, ko malefični red tudi formalno že ni več veljal, saj je 1791 izvrševanje krvnega sodstva prešlo z Ljubljane na novoustanovljeno c. kr. mestno in deželsko sodišče.

Nemara je prav tipično slovensko, da neposredna pobuda za kritično objavo tega pomembnega dokumenta ni prišla iz domačih logov, ampak s strani Inštituta za avstrijsko pravno zgodovino na Univerzi v Gradcu, s katerim je bil Vilfan, ki je tam honorarno predaval in pri katerem je ta ideja tudi dolgo časa tlela, tesno povezan. Je pa kljub temu potrebno poudariti, da je objava knjige, ki je poleg bolj reprezentativne (bibliofilske) izdaje doživela leto kasneje tudi lažje dostopno študijsko izdajo (kateri je dodana tudi izdaja na CD ploščku), v končni posledici rezultat zgledega sodelovanja avstrijskih in slovenskih inštitucij in posameznikov. Zato je tudi razumljivo – in iz razlogov boljše mednarodne recepcije tudi povsem upravičeno –, da so vsi prispevki v knjigi, ki so v glavnem nastali kot rezultat simpozija o obravnavanem malefičnem privilegiju, objavljeni dvojezično – slovensko in nemško.

Uvodni del knjige predstavlja edicija Malefičnih svoboščin Ljubljančanov. Uvedena je z dobrimi fotografskimi reprodukcijami 7 folijev obsegajočega privilegija, ki ob temu sledeči transkripciji Boža Otorepca predstavljajo tudi dober študijski pripomoček za vsakogar, ki se hoče naučiti pisarniške gotice zgodnjega 16. stoletja. (Mimogrede naj omenim, da je pripravil Božo Otorepec že leta 1998 skupaj z Draganom Matičem z izdajo izbranih listin taistega Zgodovinskega arhiva Ljubljana (za čas 1320–1782) še en zelo uporaben paleografski priročnik.) Transkripciji sledi prevod v moderno slovenščino, ki ga je opravil pravni zgodovinar Marko Kambič in z njim se končuje edicijski del publikacije. Sledi mu pet razprav, ki so z različnih vidikov povezane z ljubljanskim malefičnim redom oz. kazenskim pravom pri nas. Gernot Kocher (Graz) tako obravnava širši zakonodajni okvir ljubljanskih malefičnih svoboščin, Markus Steppan (Graz) je svojo pozornost namenil (za današnja pojmovanja zelo krutemu) sistemu kaznovanja v obravnavanem redu, Boris Golec (Ljubljana) je skušal ugotoviti, v kolikšni meri so se določbe ljubljanskega malefičnega reda uporabljale v sodni praksi, Marko Kambič (Ljubljana)

podaja precej splošen oris kazenskega prava na Slovenskem do 1848, Jelka Melik (Ljubljana) pa po tem letu. Delo zaključuje glosar manj znanih nemških pravnih pojmov iz Malefičnih svoboščin Ljubljančanov, ki ga je sestavil Borut Holcman (Maribor).

Peter Štih

Tirol – Österreich – Italien. Festschrift für Josef Riedmann zum 65. Geburtstag. Izd. Klaus Brandstätter, Julia Hörmann. Innsbruck : Wagner, 2005. 691 strani. (Schlern-Schriften ; 330)

Josef Riedmann, kateremu je posvečen obsežen jubilejni zbornik razprav ob njegovi petinšestdesetletnici, je dobro poznan tudi slovenskim zgodovinarjem – še zlasti medievistom. Gre za rednega profesorja srednjeveške zgodovine in pomožnih zgodovinskih ved na univerzi v Innsbrucku, kjer deluje že od leta 1969, ko je postal asistent pri Josefu Rainerju. Riedmann, ki je svojo znanstveno in raziskovalno pot začel na Inštitutu za avstrijske zgodovinske raziskave na Dunaju, kjer je sprva sodeloval pri ediciji listin Friderika I. Barbarosse, projektu, ki ga je uspešno vodil in zaključil Heinrich Appelt, se je v medievističnih krogih uveljavil s svoji habilitacijskim delom o povezavah grofov in deželnih knezov Tirolske z Italijo do 1335 (*Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol zu Italien bis zum Jahre 1335*). Delo je izšlo leta 1977 pri Avstrijski akademiji znanosti (katere član je od 1982 tudi Riedmann sam) in z njim je avtor pokazal, kako pomembna je bila Italija (zlasti njeni bankirji in tudi razni potentati-uzurpatorji, ki so kontrolirali severnoitalijanska mesta) za politiko tirolskih grofov na kontaktnem prostoru med Nemčijo in Italijo. To delo – kot tudi vsa zgodovina tirolskega prostora, s katerim je bil slovenski stoletja dolgo povezan zlasti preko škofije v Briksnu, pa tudi drugače – je pomembno tudi za raziskovalce slovenskega srednjega veka, saj je od srede 13. stoletja naslov tirolskih grofov (in nato tudi položaj prvih tirolskih deželnih knezov) nosil visokoplemiški rod, ki se je imenoval po Gorici. Radij delovanja goriških grofov je tako segal od severnega Jadrana do najpomembnejših alpskih poti, ki so povezovale nemški in italijanski prostor in ene in iste grofovske osebe (pa tudi njihovo ministerialno spremstvo) lahko spremljamo ob Soči, koroški Dravi, Etschu, Innu ali pa tudi ob Padu, Brenti ali Livenzi. Med temi je bil gotovo najpomembnejši tirolsko-goriški grof Majnhard IV., od 1286 tudi koroški vojvoda, ki je svoje »knežje sanje« tudi v resnici udejanjil z oblikovanjem dežele Tirolske in temu knezu je bila 1995 prav pod znanstvenim vodstvom Riedmanna namenjena velika in odlična deželna razstava na gradu Tirol in v samostanu Stamms, ki je vsaj na simbolni ravni za kratek čas združila od 1918 razdeljeno in s strani Majnharda IV. ustvarjeno deželo.

S tem smo že pri drugi veliki temi Riedmannovega zgodovinopisnega udejstvovanja – tirolski deželni zgodovini. Tudi tu je njegov prispevek več kot zgolj opazen in njegovo najpomembnejše delo na tem področju so zagotovo njegovi teksti, ki jih je napisal za danes standardno delo o zgodovini Tirolske (*Geschichte des Landes Tirol*), med katerimi izstopata štiristo strani dolg pregled srednjega veka v prvem zvezku (prvič izšlo 1985) in sedemsto strani dolg pregled sodobne zgodovine (1918–1970) v četrtem zvezku (prvič izšlo 1988) omenjene zgodovine.

Vsekakor ni ravno veliko medievistov, ki se suvereno ukvarjajo tudi s sodobno zgodovino in to dejstvo se lepo zrcali tudi v Riedmannu posvečenemu jubilejnemu zborniku: paleta 49 prispevkov, ki so jih napisali njegovi prijatelji, kolegi in učenci, se namreč razteza od antične pa do sodobne, povojne zgodovine in v njih so nagovorjene zelo različne teme, s katerimi se je Riedmann ukvarjal na svoji profesionalni poti in ki smo jih zgoraj lahko nakazali le zelo okvirno. Na tem mestu nima nobenega smisla naštevati vse prispevke, ki izvirajo izpod peres avtorjev iz Nemčije, Italije, Češke in seveda Avstrije in ki v zborniku – zanimivo – niso urejeni kronološko, ampak abecedno. Omeniti velja le, da se tematsko v prvi vrsti navezujejo na zgodovino Tirolske in Avstrije, na odnose z (italijanskim) jugom in na pomožne zgodovinske vede. Med njimi bo zanimivo branje zagotovo našel tudi slovenski zgodovinar, pa naj ga zanimajo vprašanja povezana s problematiko srednjeveških dežel (Hagedener, Niederstätter), diplomatiko (Härtel, Wolfram), briksenškimi škofi (Bitschnau), Janezom Vetrinjskim (Stelzer) ali pa tudi z južnotirolskim vprašanjem po 1945 (Gehler) itd.

Jubilejni zbornik je vsekakor lep poklon in lepo darilo Riedmannu ob njegovem življenjskem prazniku in tudi ob zaključku njegove profesorske kariere na univerzi v Innsbrucku, ki jo z začetkom štu-